



TURAR KOCOMBERDİVEY'İN "KÖLÇÜKTÖĞÜ AY" ADLI ESERİNDEKİ TAKLİDİ KELİME DÜNYASI ÜZERİNE

On The Imitation Vocabulary World in Turar Kocomberdiyev's "Kölçüktöğü Ay" Work

Cansu TAPTAP*

Özet

Bir dilin söz varlığı içerisinde önemli bir yer tutan taklidî kelimeler, tabiatta var olan seslerin taklit edilmesiyle oluşturulmaktadır. Tabiatta bulunan canlı veya cansız varlıklara ait seslerin taklidi, tasvir esasına dayanmaktadır. Taklidî kelimeler, dilin zenginliğini yansıması açısından önem taşır. Bu kelimeler, diğer Türk dillerinde olduğu gibi Kırgız Türkçesinde de yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Gerek edebi gerekse konuşma dilinde sıklıkla kullanılan taklidî kelimeler anlatıma açıklık, açıklık ve güzellik kazandırmaktadır. Kırgız dilinde taklidî kelimeler oluşum şekilleri bakımından üç gruba ayrılır: Ses, biçim ve duyu yansımali kelimeler. Kırgız şair, Turar Kocomberdiyev'in "Kölçüktöğü Ay" adlı şiir kitabı taklidî kelimeler açısından zengin bir eserdir. Şair, oluşum şekilleri göz önüne alındığında çoğunlukla ses yansımali kelimeleri tercih etmiştir. Aynı zamanda şairin kullandığı fiil yansımali sözcüklerin kullanım sıklığı da isim yansımali sözcüklere göre daha fazladır. Bunun sebebi, şairin harekete dayalı üslubudur. Onun dili, yalın olmakla birlikte dinamik bir özelliğe de sahiptir. Şairin tabiata ilişkin duygularını resmetme özelliği şiirlerine yansımış, taklidî sesler onun anlatım gücünü artırmıştır. Bu çalışmada Turar Kocomberdiyev'in "Kölçüktöğü Ay" adlı eserinde kullandığı taklidî kelimeler tespit edilmiş, bu kelimelerin oluşum şekilleri ve yapısı hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Türkçesi, Taklidî Kelimeler, Turar Kocomberdiyev, Kölçüktöğü Ay.

Abstract

Holding an important place in the vocabulary of a language, the imitative words are formed by mimicking the sounds that exist in nature. The imitation of the voices of living or non-existent beings in nature is based on the principle of description. The imitative words are important in terms of reflecting the richness of the language. These words are also used extensively in the Kyrgyz Turkish, as in other Turkish language. The imitative words that are often used literally or in spoken language give fluency, clarity and beauty to the narration. In Kyrgyz language, imitation words are divided into three groups in terms of their form: Voice, form and sense of reflex words. "Kölçüktöğü Ay" which is a poem by Kyrgyz poet Turar Kocomberdiyev, is a rich work in terms of imitative words. The poet mostly prefers vocal reflexwords when considering the form of formation. At the same time, the usage frequency of the verb reflexive words is more than that of the noun reflexive words. The reason for this is the poet's wording style based on the action. His language, along with being plain, has a dynamic characteristic. The characteristics to portray the poet's feelings about nature

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Zonguldak-TÜRKİYE, E-posta: cnstptp@gmail.com.

is reflected in his poetry and imitative sounds have increased his expression power. In this work, the imitative words which Turar Kocomberdiyev used in his work called "Kölçüktögü Ay" were determined and evaluations about the formation and structure of these words were made.

Keywords: Kyrgyz Turkish, Imitative Words, Turar Kocomberdiyev, Kölçüktögü Ay.

Giriş

Turar Kocomberdiyev, Kırgız edebiyatının (1950-1990) savaş sonrası dönemden bağımsızlık yıllarına kadarki süreci içerisinde eserler vermiş, yetenekli şairlerden biridir. Edebiyat çalışmalarına 1959 yılında bir gazetede yayımladığı şiirle başlamış olsa da onun tanınmasını asıl sağlayan 1961 yılında yayımlanan "*Kölçüktögü Ay*" adlı şiir kitabı olmuştur. "*Kölçüktögü Ay*", hacim olarak az olmasına rağmen içerik yönünden zengin bir eserdir. Şiirlerine olaydan ziyade duyguları yerleştirmeye gayret eden şair, bu eseriyle büyük bir üne kavuşmuştur.

Şair, "*Kölçüktögü Ay*" adlı şiir kitabı sayesinde Kırgız çocuk edebiyatı içerisinde bir devrim etkisi yaratmıştır. Eser, yayımlandığı andan itibaren herkesin ilgisini çekmeyi başarmış ve şaire kendi dönemi içerisinde "en iyi lirik şair" unvanını kazandırmıştır. O, millî özellikleri ve kültürel değerleri ustalikle yansıttığı çocuk şiirleriyle yalnız kendi dönemindekilere değil kendisinden sonra gelen şair ve yazarlara da tesir etmiştir.

Akmataliyev eser için; "*Kısa bir şiirin adıyla çıkan "Kölçüktögü Ay" adlı defter kadar ince kitap, hemen dillerde dolaşarak edebiyata büyük bir yeteneğin geldiğini gösteriyordu. Hatta hiç kendini zorlamadan doğuştan bir çocuk şairi gibi etki bıraktı. Özellikle o kitaptaki şiirlerin gerçekçiliği, temizliği, canlılığı, dilinin sadeliği buna sebep oldu. Bu şiirler sadece küçüklerin değil büyüklerin de dikkatini kazanacak niteliktedir.*" (Akmataliyev 2002: 642) der.

"*Kölçüktögü Ay*" adlı eserde, çocuklara yönelik 50 adet şiir bulunmaktadır. Bu şiirler, tamamen çocuğun bakış açısı ve düşünce dünyasıyla örtüşen olay veya durumlara dayanmaktadır. Turar Kocomberdiyev, şiirlerinin son derece akılda kalıcı ve tekerlemelerdeki uyumu andıran kafiye şemalarıyla çocuklar tarafından kolayca benimsenmesini sağlamıştır. Günlük hayatın sıradan objeleri onun kalemiyle canlı bir havaya bürünmüştür. Şiirleri, bir çocuğun masumiyetini ve zihniyetini yansıtan bir ayna gibidir.

Duman, "*Kölçüktögü Ay*" adlı şiir kitabının başarısını kitaptaki şiirlerin kafiyelerine, kullanılan kelimelerin sadeliğine ve kitapta tasvir edilen çocukların Kırgız hayatıyla ilişkili, millî özellikleri olan çocuklar olmasına bağlar. Onun didaktik görünen şiirlerinin bile çocukça bir söyleyişe, sade ve anlaşılır bir üsluba sahip olduğunu belirtip, bu sayede çocukların kitaptaki şiirleri ruh dünyalarına yakın bularak daha kolay benimsediklerini dile getirir. (Duman 2016: 94)

Şair, yaşadığı coğrafyanın güzelliklerini şiirlerinde etkili bir şekilde işlemeyi başarmıştır. Ağır tasvirlerden, yapmacık tamlamalardan ve karmaşık ifadelerden kaçınmıştır. Şiirlerin dili, açık ve akıcıdır. Turar Kocomberdiyev, iyi bir gözlemcidir. Bu sebeple şiirlerinde yaptığı çocukların ruh dünyalarına ve tabiata yönelen tasvirler başarılıdır. O, gözlem yeteneğini doğa sevgisiyle birleştirmiştir. Onun kalemi doğa sevgisiyle iç içe geçmiştir.

Akmataliyev, Kocomberdiyev'in şiir dünyasını; "kendine özgü, orijinal ve sanat bulgularıyla dolu bir şiir dünyası" şeklinde özetler. Onun şiirlerindeki düşünüş tarzı farklı olduğunu söyleyerek onun doğa ve hayat sahnelerini tıpkı tablo gibi canlı ve dokunaklı resmetme özelliğine sahip olduğunu belirtir. (Akmataliyev 2002: 654)

Onun dizelerinde atların tıkırtısı, böceğin vızıltısı, yağmurun çiselemesi adeta duyulmaktadır. Tabiat tasvirlerini, seçtiği ahenkli kelimelerle bir ressam edası içinde yapar. Onun doğallığını ve samimiyetini pekiştiren unsurlardan biri de "*Kölçüktögü Ay*" eserinde kullandığı taklidî kelimeler olmuştur.

Taklidî kelimeler, doğadaki canlı veya cansız varlıkların; çıkardıkları seslerin, görünüşlerinin yahut diğer duyulara hitap ediş şekillerinin olduğu gibi dile aktarılmış halidir. Bir dilin söz varlığına dair önemli veriler sunan bu kelimeler, taklitten yola çıkarak tasvire uzanırlar.

Zülfikar yansıma sözcükler için, "*Birtakım seslerin, gürültülerin insanda yarattığı duyuların adlandırmasında, bunların söz biçimine getirilmesinde ana dili, kılavuz olmuş, dilin yapısına yaklaşılarak ses yansımalarına has bir sistem içinde tabiattan elde edilen bu gürültüler, kelimelere dönüştürülerek bu yolla canlı ve renkli anlatımlar sağlamıştır.*" (Zülfikar 1995: 1) demektedir.

Bu kelimelerin kullanımı, tabiatın şiire yansıma şekillerinden biridir. Şiirlerinde, içinde doğup büyüdüğü coğrafyaya dair özellikler bulunduran şair, sesi söze taşımada taklidî kelimelerin gücünden faydalanmıştır. Bu kelimelerin anlatıma güç kazandırmasının yanı sıra Kocomberdiyev'in lirik üslubunu canlandırıp renklendirdiği de görülmektedir.

Baytok yansıma sözcüklerin önemini şu şekilde ifade eder: "*Yansımali sözcükler dilde önemli bir gruba oluşturur. Çocuklar konuşmaya çevrelerinde duydukları sesleri kendilerine göre anlamlandırarak, yani yansımali sözcükler kullanarak başlarlar. İnsanlar günlük hayatta pek çok ses, görünüş ve duyguyu en iyi şekilde yansımali sözcüklerle ifade ederler. Dolayısıyla yansımali sözcükler insan-insan, insan-hayvan ve insan-doğa ilişkisinde oldukça önemli bir role sahiptir.*" (Baytok 2014: 108)

Tekdüzelğin aksine hareket odaklı bir üsluba sahip olan şairin bu noktada en büyük yardımcılarından biri taklidî kelimeler olmuştur. Şairin eserindeki taklidî kelime dünyası, eserin çocuklar üzerindeki etkisini arttıracak bir seviyededir. Nitekim tabiata dair seslerin taklit esasına dayanarak adlandırılmasıyla oluşan bu yansımalar, okuyucunun dikkatini canlı tutmasına imkân sağlar. Anlatılmak istenen olayı veya durumu etkili bir biçimde anlamlandırmasına katkıda bulunur. Kullandığı taklidî kelimeler bilhassa taklidî fiiller, şiirlerindeki hareketi ve dinamizmi arttırmaktadır. Anlatımı daha güçlü kılarken üslubu doğallığa yaklaştırmaktadır.

Kırgız Türkçesi taklide dayanan kelimeler bakımından oldukça zengindir. Fakat ne yazık ki taklidî kelimeler, Türk dili araştırmalarında olduğu gibi Kırgız Türkçesi araştırmalarında da pek rağbet gören bir konu olmamıştır.

Çalışmada Turar Kocomberdiyev'in "*Kölçüktögü Ay*" eserinde yer alan taklidî kelimeler, Sarıbay Kudaybergenov'un "*Kırgız Tilinde Elestüü Etişter*" adlı eserindeki tasnife dayanarak ses, biçim ve duyu yansımali olarak üç grupta incelenmiş ve bu kelimelerin yapısal belirginlikleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Turar Kocomberdiyev'in "Kölçüktögü Ay" Adlı Eserinde Kullandığı Taklidî Kelimeler

1. Ses Yansımali Kelimeler

"*Yansıma kelimeler, canlı ve cansız varlıklardan çıkan seslere benzetilerek çıkarılan seslerdir. Doğrusu ineğin möölemesi, koyunun meelemesi ve tabancanın tars (tabancanın ateş almasıyla çıkan ses yansıması) etmesi yansıtılarak söylenen (maa, möö, tars) kelimenin tam kendisi değildir. Bunlar taklit edilip çıkarılan yalnızca tespit edilmiş birer benzer seslerdir.*" (Kudaybergenov 1980, Doyuran 2002'den).

Kırgız dilinde yansıma kelimeler; ses yansımali, biçim yansımali ve duyu (sezgi) yansımali kelimeler olmak üzere üç grupta tasnif edilir. Canlı veya cansız varlıklardan çıkan sesi taklit yoluyla ifade eden kelimeler *ses yansımali kelimeler*dir. *Ses yansımali kelimeler*, tabiatta var olan seslerin taklidî ifadeleridir. Kırgız dilinde ses yansımali kelimeler, “*tabış tuurandı sözdör*” olarak adlandırılır.

Kırgız dilinde *ses yansımali kelimeler* anlam bakımından; hayvanların seslerini yansıtarak oluşturulanlar, bazı kuşların seslerini yansıtarak oluşturulanlar, insanlardan çıkan sesi yansıtarak oluşturulanlar ve cansız varlıklardan çıkan sesleri yansıtarak oluşturulanlar vb. şeklinde sınıflandırılabilir. Bu tasnif ile, yansımanın temelini sese dayandığı ve bu sesin çıktığı canlı veya cansız varlığa göre gruplara ayrıldığı görülmektedir.

Turar Kocomberdiyev’in “*Kölçüktögü Ay*”da kullandığı taklidî kelimelere bakıldığında *ses yansımali kelimelerin* çoğunlukta olduğu görülmektedir. Şair, eserinde genellikle hayvanlardan ve cansız varlıklardan çıkan seslerin taklidî biçimlerini kullanmıştır. Kullandığı taklidî isimlerin, anlık ve keskin sesler olması şiirlerdeki heyecanı ve merakı artırmıştır.

küp: Güm.

“Küp dey tüştü Tölöndü” (Kocomberdiyev 1977: 13-14) “Güm diye düştü Tölöndü”

“Bazı *ses yansımali sözcükler*, “-lp, -rt, -rç, -lç, -rs, -rp, -rk, -rk” şeklinde iki ünsüzle biter. Bu tür yansımali sözcükler taklit edilen sesin uzun olmayıp keskin, ani çıktığını ve çabuk kesildiğini bildirir.” (Akat 2009 ve Abduvaliyev, Sadıkov 1997, Baytok 2014’ten)

kalç: Titremeyi ifade eden taklitlik söz.

“Kalç-kalç etip titreyip,” (Kocomberdiyev 1977: 35) “Tir tir titreyip”

bors: Kesik kesik havlamak.

“Ünün bors-bors çıgardı.” (Kocomberdiyev 1977: 7) “Kişnedi”

Şairin taklidî isimlerle kurduğu ikilemeli yansımaların da anlatıma canlılık, harekete süreklilik kazandırdığı görülmektedir. “Yansımalar tekrar edilince yani ikileme şeklinde kullanılınca hareketin tasvirini, biçimlenmesini, sesin birkaç defa aynı şekilde tekrar edildiğini, sürekliliğini göstermek için görev üstlenir.” (Koca 2008: 24)

“*Ses yansımali sözcükler* -A/-O, -lA, -lIdA/-lİdA, -n, -y, -KlR/KUR eklerini alarak fiil olurlar. Bunlardan -lIdA/-lİdA eki kelimeye süreklilik anlamı katar; o sesin sürekli tekrarlandığını, işin sürekli yapıldığını anlatır.” (Baytok 2014: 119)

Karahan, (2006: 108) yansıma fiillerin yansıma isim köklerine fiil yapım ekleri getirilmek suretiyle oluştuğunu ve Memluk-Kıpçak sözlüklerindeki yansıma fiillerin “+klr-, +lA-, +dA-, +lr-, +rA-, +şA-, +lk-, +ll-, +kA-, +nA” isimden fiil yapma ekleriyle meydana geldiğini belirtir.

Şairin “*Kölçüktögü Ay*” adlı eserinde, “+klr-, +lA, +dA-, +lr-, +rA-, +ll-, +mAy” eklerinden yapılan taklidî fiiller bulunmaktadır. Taklidî isimlerde genel itibariyle anlık ve keskin sesler kullanırken taklidî fiillerde süreklilik gösteren, birkaç kez taklit edilen seslerin de kullanıldığı görülmektedir.

1.1. +dA-/ -lIdA -lİdA

“Ek, +dA, +tA, -(l)IdA ve (l)rdA şekillerinde kullanılmaktadır. Yansıma fiil yapımında daha çok iki heceli +(l)IdA veya +(l)rdA ekleri tercih edilmiştir.” (Tenişev 1988, Karahan 2006’dan)

çarda-: Vıraklamak.

Baka çardayt kölçüktö- (Kocomberdiyev 1977: 14) “Kurbağa vıraklıyor gölcükte-”

ırıl-da-: Hırlamak.

Küçük çıktı ırıldap. (Kocomberdiyev 1977: 22) "Enik çıktı hırlayıp."

dırıl-da-: Titreyen ses çıkarmak.

Şamal cetpey dırıldap... (Kocomberdiyev 1977: 32) "Rüzgârda titreyen sesle..."

kalkıl-da-: Kımıldamak.

Aydın teñi kalkıldıyt (Kocomberdiyev 1977: 6) "Ayın yarısı kımıldıyor"

ırıl-da-: Hırlamak.

Küçük çıktı ırıldap. (Kocomberdiyev 1977: 22) "Enik çıktı hırlayıp."

dırıl-da-: Titreyen ses çıkarmak.

Şamal cetpey dırıldap... (Kocomberdiyev 1977: 32) "Rüzgârda titreyen sesle..."

bırıl-da-: Burnunu çekmek.

Cantay cattı bırıldap. (Kocomberdiyev 1977: 22) "Cantay yattı burnunu çekip."

kürüldö-: Gürlemek.

Ayuu çıktı kürüldöp. (Kocomberdiyev 1977: 14) "Ayı çıktı gürleyip."

şakıl-da-: Şaklamak, şakıldamak.

Tiyip catat şakıldap. (Kocomberdiyev 1977: 9) "Vurarak gidiyor."

cıltıl-da-: Parıldamak.

Cıltıldagan şıñgırak (Kocomberdiyev 1977: 23) "Parıldayan çingırak"

burul-da-: Çatırtı ile fırlamak.

Çañ bızgıdı buruldap. (Kocomberdiyev 1977: 31) "Toz fırladı dönerek."

topulda(t)-: Şakırdayan boğuk ses çıkarmak.

Topuldatıp tebişti. (Kocomberdiyev 1977: 35) "Boğuk ses çıkarıp tepişti."

şıypañda(t)-: Kuyruk sallamak.

Şıypañdatıp kuyruğun (Kocomberdiyev 1977: 7) "Sallayıp kuyruğunu"

burtulda(t)-: Gürlemek.

Burtuldatıp oynodu. (Kocomberdiyev 1977: 7) "Kışneyerek oynadı."

şalakta-: Hızlıca ve canlıca koşmak.

Eçki çurkayt şalaktap. (Kocomberdiyev 1977: 24) "Keçi hızlıca koşuyor."

şarakta-: Gürlemek.

Koñguroosu şaraktap. (Kocomberdiyev 1977: 24) "Çanı gürleyip."

şalpakta-: Şalp etmek.

Çurkay albay şalpaktap, (Kocomberdiyev 1977: 14) "Koşamadı şıpırdayarak,"

balakta-: Değnekle vururcasına ses çıkarmak.

Eçki çurkayt balaktap. (Kocomberdiyev 1977: 25) "Keçi koşuyor kamçılıyarak."

1.2. +IA

“+IA eki çoğu kapalı ve tek heceli yansıma isim köklerine gelerek geçişsiz yansıma fiiller yapar.” (Banguoğlu 1986, Karahan 2006’dan)

apala-: Anne diye seslenmek.

Çıday albay “apalap” (Kocomberdiyev 1977: 23) “Dayanamayıp ‘anne’ diye”

çoñ atala-: Büyük baba diye seslenmek.

“Çoñ atalap” kıykırıp, (Kocomberdiyev 1977: 14) “Büyük baba diye’ haykırıp,”

enekele-: Annecik diye seslenmek.

Enekelep bakırıp, (Kocomberdiyev 1977: 22) “Annecik diye bağırıp,”

ıngaala-: Inga diye bağırarak.

İngaalasa enekem (Kocomberdiyev 1977: 31) “Inga diye ağlasa anneciğim”

üylö-: Üflemek.

Üylöp catıp asmandan (Kocomberdiyev 1977: 34) “Üfleyiverip gökyüzünden”

mıyoolo-: Miyavlamak.

Mıyoologon ününön. (Kocomberdiyev 1977:25) “Miyavlayan sesle.”

taytayla-: Yürümeye alıştırmak.

Çoñ apamdı taytaylap, (Kocomberdiyev 1977: 32) “Büyükannemi yürütüp,”

1.3. +kIr-:

“Eski Türkçeden beri yansıma ve yansıma değerli isim köklerine gelen isimden fiil yapma ekidir. M. Erdal yansıma fiil yapmada çok kullanılan bu ekin, aynı görevdeki diğer bir ek olan +kI’den türediğini belirtmektedir.” (Erdal 1991, Karahan 2006’dan)

katkır-: Kahkaha atmak.

Katkırat Meke, (Kocomberdiyev 1977: 27) “Kahkaha attı Meke,”

kıykır-: Haykırmak.

El kıykırdı “mıktı” dep, (Kocomberdiyev 1977: 32) “Halk bağırıldı ‘çok iyi’ diye,”

kıykır(ış)-: Karşılıklıca seslenmek.

Kıykırışat çuruldap. (Kocomberdiyev 1977: 31) “Bağırışlılar gürültü yapıp.”

bışkır-: Aksırmak.

Bışkırat Keke. (Kocomberdiyev 1977: 27) “Aksırıyor Keke.”

1.4. +rA-:

“Yansıma isim köklerine gelerek yansıma fiil yapan ve Eski Türkçeden beri kullanılan +rA eki, genellikle /k/, /g/, /ñ/ ve bazen de /r/, /ç/, /l/ ile biten köklere gelir.” (Erdal 1991, Karahan 2006’dan)

dıbıra-: Sepelemek.

Camgır septi dıbirap. (Kocomberdiyev 1977: 22) “Yağmur gümbürdeyerek döküldü.”

şıngıra-: Şıkırdamak.

Koñguroonu şıngırat, (Kocomberdiyev 1977: 25) “Çanını şıkırdat,”

şabıra-: Hışırdamak.

Calbıraktar şabırap, (Kocomberdiyev 1977: 6) "Yapraklar hışırdayıp,"

dabıra-: Gümbürdemek.

Camgır kuydu dabırap. (Kocomberdiyev 1977: 6) "Yağmur döküldü gümbürdeyip."

1.5. +Il-:

Nadir kullanılan bir yansıma fiil yapma ekidir.

cırtıl-: Yırtılmak.

Cırtılıptır büt kiyimi (Kocomberdiyev 1977: 7) "Çatırdamış bütün giysisi"

carıl-: Patlamak.

Cüröktörü carılat. (Kocomberdiyev 1977:25) "Ödleri patlıyor."

1.6. +Ir-:

Nadir kullanılan bir yansıma isimlerden fiil yapma ekidir.

çıñır-: Çığlık atmak.

Çıñırdı Keke, (Kocomberdiyev 1977: 27) "Çığlık attı Keke,"

şıbır-: Hışıldamak.

Calbırakka şıbırap, (Kocomberdiyev 1977: 22) "Yapraklar hışıldayıp,"

bakır-: Böğürmek, bağırarak.

"Oy, öldüm!" -dep bakırdı. (Kocomberdiyev 1977: 25) "Oy, öldüm!" -diye bağırdı."

Kırgız dilinde *ses yansımali sözcükler* iki türdür; basit biçimde veya iki parçadan (tataal) oluşanlar. Basit biçimdeki ses yansımali sözcükler, bir yansıma sözcük ve ardından "et-, de-, koy-, kıl-" gibi yardımcı fiiller getirilmesiyle oluşmaktadır. İki parçadan oluşan diğer bir deyişle birleşik yansımali sözcükler ise Türkiye Türkçesi'ndeki ikilemeler şeklinde olan ve iki veya daha fazla sözcükten meydana gelenlerdir. (Koca 2008, Baytok 2014, Omuraliyeva 2015)

"Kölçüktögü Ay"daki şiirlerde yer alan ses yansımali kelimelere bakıldığında basit biçimde oluşanların kullanıldığı görülmektedir. Eserde birleşik yansımali kelimeler kullanılmamıştır. Birleşik yansımalarından ziyade basit biçimli yansımalarla yapılan ikilemeler tercih edilmiştir.

kürs: Kesik ve keskin ses.

"Kürs-kürs etip cötölüp," (Kocomberdiyev 1977: 25) "Küt küt öksürüp,"

tars: Takırtı.

"Tars dep tiydi başıma." (Kocomberdiyev 1977: 16) "Tak diye değdi başıma."

şañk et-: Şañk diye ses çıkarmak.

Koñguuroosu "şañk" etti (Kocomberdiyev 1977: 24) "Çanı 'şank' etti"

2. Biçim Yansımali Kelimeler

Omuraliyeva, *biçim yansımali kelimeler* için; "nesnelerin dış görünüşünü veya onların hareketlerini tasvir eden kelimelerdir" der. *Biçim yansımali kelimelerin*, her ne kadar ses yansımali kelimelere benzese de aralarında bir fark bulunduğunu, *ses yansımali kelimelerin* işitme yoluyla ortaya çıkıp çevreden işitilen herhangi bir sesi yaklaşık olarak taklit ettiğini

fakat *biçim yansımali kelimelerin* tamamen görme yoluyla ortaya çıkan ve gerçekte göze görünen herhangi bir hareketin, görünüşün tasvirini yapan kelimeler olduğunu söyler. (Omuraliyeva 2015: 60)

Biçim yansımali kelimeler, Kırgız dilinde “elestüü sözdör” olarak ifade edilirler. Eserde yer alan şiirler içerisinde ses yansımali kelimeler ağırlıktadır. Şairin az sayıda biçim yansımali kelimeleri kullandığı görülmektedir.

Kırgız dilinde biçim yansımali kelimeler türeten ekler; “-bAy, -bly -pAy, -ply, -dAy, -dly, -tAy, -tly, -kAy, -kly, -cAy, -cly -sAy, -sly, -şAy, -şly, -çAy, -çly, -mAy, -mly, -ay, -ıy- y, -ıray’dır. (Omuraliyeva 2015: 62)

cılmay-: Ses çıkarmadan gülmek.

Appak nurun cılmayıp, (Kocomberdiyev 1977: 6) “Bembeyaz ışığını eksiltmeyip,”

caltıra-: Parlamak.

Ay çatıptır caltırıp. (Kocomberdiyev 1977:5) “Ay parlayarak bulunuyormuş.”

3. Duyu Yansımali Kelimeler

Kırgız Türkçesinde “tuyum tuurandı sözdör” olarak adlandırılan *duyu yansımali kelimeler*, ses ve biçim yansımali kelimelerle yakın ilişki içindedir. Öyle ki yansıma sözcükler içinde ayrı bir kategori olarak ele alınmamıştır.

Koca sayı olarak az olan *duyu yansımali sözcüklere*, bugüne kadar ayrı bir grup olarak bakılmadığını, bazılarının ses yansımali sözcükler bazılarının da görünüş yansımali sözcükler içinde ele alındığını söyler. Fakat *sezgi (duyu) yansımali sözcüklerin*, duyulan sesi, bir görünüşü veya hareketi göstermediğini bunların insanın iç dünyasında hissettiği duyguları ve bu duyguların etkilerini bildirdiğini ifade eder. (Koca 2014: 23)

“İsim olan sezgi yansımali sözcüklerden çoğunlukla “-IldA”, bazen de “-kıra” ve “-ay” fiil yapım ekleriyle fiil yapılır.” (Abduvaliyev, Sadıkov 1997: Baytok 2014’ten)

zırılde-: Kötü bir şey olacağı hissini sürekli olması, zonklamak.

Koñuz uçtu zırıldap, (Kocomberdiyev 1977: 32) “Böcek uçtu zangırdarak,”

zirilde-: Ürpermek.

Cerge konot zirildep. (Kocomberdiyev 1977: 10) “Yere konuyor ürperip.”

Turar Kocomberdiyev, tabiatla iç içe büyümüş bir şairdir. Bu durum, doğallığını ve gözlem becerisini başarılı bir şekilde yansıttığı şiirlerinden de anlaşılmaktadır. Şair, doğa tasvirleri yaptığı şiirlerinde çeşitli taklidî seslere yer vermiştir. Şiirlerindeki hareket unsurunu, taklidî kelimelerin etkileyciliği ile birleştirmiştir.

Sonuç

Taklidî kelimeler, canlı veya cansız varlıklara ait seslerin tabiatla olduğu gibi edebi metinlerde de aynı canlılık ve hareketlilik içinde var olmasını sağlarlar. Sesin birebir aynısı olmasa da yaklaşık olanını, bir benzerini verirler. Tabiattaki seslere açıklık, netlik ve estetik bir değer kazandırır.

Kırgız şair, Turar Kocomberdiyev’in tabiata yönelen şiirlere yer verdiği “*Kölçüktögü Ay*” adlı eseri taklidî kelimeler bakımından oldukça zengindir. Tabiata yönelen şairin, şiirlerinde de tabiata dair seslere, görünüşlere veya duylara ait yansımaların olması doğaldır. Şairin dinamik ve hareket odaklı bir üslubu vardır. O, şiirlerinde taklidî seslerin etkileyciliğini akıcı bir anlatımla bütünleştirmiştir.

Şairin "Kölçüktöğü Ay" adlı eserinde *ses yansımali sözcüklerin* çoğunlukta olduğu görülmektedir. Eserde yer alan *ses yansımali kelimeler*, basit biçimli olanlardan oluşmaktadır. Az sayıda *biçim ve duyu yansımali kelimeye* yer verilmiştir. Kocomberdiyev'in "Kölçüktöğü Ay" adlı eserinde kullandığı taklidî kelimelerin genel itibariyle, "+klr-, +lA-, -A/+dA-/ +lldA-/ +İndA-, +Ir-, +rA-, +Il-, +mAy-" eklerinden oluştuğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akmataliyev, Amantur (2002). *Kırgız Adabiyatının Tarihi*. Bişkek: İlimder Akademiyası Yayınları.
- Baytok, Aysel (2014). "Kırgız Türkçesinde Yansımali Sözcükler ve Lehçeler Arası Aktarmadaki Önemi". *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, s.106-145.
- Duman, Gül Banu (2016). *Kırgız Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Karahan, Akartürk (2006). "Memlûk- Kıpçak Türkçesi Sözcükleri: Yansıma Filler Üzerine Bir İnceleme". *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 20, s. 105-124.
- Koca, Ergün (2008). "Kırgız Türk Dillerindeki Yansıma Sözcüklerden Oluşan İkilemeler", <http://www.turkoloji.cu.edu.tr/makale> (08.04.2018).
- Koca, Ergün (2014). "Tuurandı Sözdördün Leksiko-Semantikalık Özgöçölükörü" (Yansımali Sözcüklerin Anlam Bakımından Özellikleri). <http://www.turkoloji.cu.edu.tr/makale> (04.04.2018).
- Kocomberdiyev, Turar (1977). *Kölçüktöğü Ay*. Frunze: Mektep Basması.
- Kudaybergenov, Sarıbay (2002). "Kırgızcada Ses Yansıması ve Biçim Yansıması Kelimeler". Aktaran: Levent Doyuran, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 3, s. 409-416.
- Omuraliyeva, Aksamaai (2015). "Kırgız Türkçesinde Yansımali Kelimelerden Türeyen Biçim Yansımali Fiiller". *Diyalektolog Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 11, s.57-64.
- Yudahin, Konstantin Kuzmiç (1994). *Kırgız Sözlüğü*. Çeviren: Abdullah Taymas). 3. Baskı, Cilt: I (A-J). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yudahin, Konstantin Kuzmiç (1994). *Kırgız Sözlüğü*. Çeviren: Abdullah Taymas. 3. Baskı, Cilt: II (K-Z). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Zülfikar, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımali Kelimeler (İnceleme-Sözlük)*. Ankara: TDK Yayınları.